

ZÜMRÜT GİBİ YEŞİL

Zümrütün olağanüstü rengi ve zengin tarihiyle rekabet edebilecek pek az süs taşı vardır.

Dr. F. Sancar OZANER*

Zümrüt yeşili olarak bilinen, zengin, çarpıcı, olağanüstü bir renge sahip olan zümrüt, en çok arzulanan en pahalı süs taşları sınıfına girer. Rengi, doygun yeşil ile mavimsi yeşil, sarımsı yeşil ya da yeşilin farklı tonları arasında pek az değişimler gösterir.

Zümrüt, beril adı verilen geniş bir süstaşı ailesinin daima yeşil bulunan bir üyesidir. Beril ailesinde *helidor* olarak bilenen sarı beril, *morganit* denilen pembe beril, *akumarin* adı verilen mavi beril, *goshe-nit* denilen renksiz beril ve *yeşil beril* de değerli süs taşlarıdır. Evet, zümrütten ayrı olarak bir de yeşil beril vardır. Diğer bir deyişle, zümrütlerin tamamı bir çeşit yeşil beril olduğu halde, her yeşil beril zümrüt değildir.

A.B.D'de Los Angeles Müzesi'nde sergilenen kaya tabanlı bir zümrüt kristali (Kolombiya-Muzo bölgesinden) (üstte).

A.B.D'de Los Angeles Müzesi'nde sergilenen Kolombiya kökenli 682 kırat (136,4)'lık zümrüt kristali (yanda).

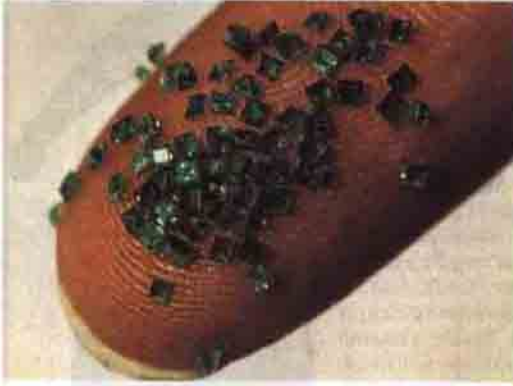
Zümrütün Efsanesi

Rengi gibi tarihi de zengin olan zümrüt, Mısır'ın *Kleopatra* döneminden çok önce bilinmektedir. Taşın Batı dillerindeki adı, Farsça *zumurrud* kelimesinden türemiştir. Grekçe'ye *smaragdus* olarak geçmiş ve küçük farklılıklarla diğer dillerdeki yerini almıştır (İng. *emerald*, Alm. *Smaragd*, Fra. *Emeraude*).

Kleopatra'nın ünlü mücevherlerinin çıkarıldığı zümrüt ocaklarının M.Ö. 3000 yıllarından bu yana işletildiği bilinmektedir. İlk kez Doğu uygarlıklarında kullanıldığı sanılan zümrüt, uzun bir süre, nazarlık, tılsım veya dini önem taşıyan bir taş olarak benimsenmiştir. Göz değmesini önleyen, ateş düşüren, zehire karşı panzehir olan, hafızayı güçlendiren sihirli bir tılsım olarak kullanılmıştır. Dahası var, Avrupa ve Asya halkları uzun süre, zümrütün dizanteriyi iyileştirdiğine inanmışlardır. Birçok uygarlık, zümrütün insanı şeytanî ruhlardan koruyan sihirli bir güce sahip olduğuna inanmıştır.

* MTA Genel Müdürlüğü, Jeoloji Etüdler Dairesi.

Hindistan'da elle çalıştırılan geleneksel zümrüt âletleri (yanda). Saatler ve diğer mücevherlerle birlikte kullanılmak üzere bu âletlerde işlenmiş 25 yüzeyle küçük parçaları (altta).

1530'lu yıllarda Pizzara'ya bağlı kuvvetler, Peru'daki İnka Uygarlığı'nı talan ettiler. Eski bir halk masalı, başlangıçta yerlilerin, dostluk gösterisi olarak fatihlere çok gösterişli birkaç zümrüt hediye ettiğini, daha sonra İspanyolların zümrütlerin çıkarıldığı yeri göstermeleri için baskı yaptığını, yerlilerin ocakları göstermektense ölmeyi tercih ettiklerini anlatır. Peru, Ekvator ve Meksika yerlilerinin, en güzel zümrütleri çıkardıkları Muzo bölgesini çok iyi korudukları kesindir. Chibcka ve Muzo adlı yerli aşiretler, bu ocakları beyazlar gelmezden önce yüzyıllar boyunca işletmişlerdir.

İnka'lar, zümrütü asalet, saltanat ve dinî sembol olarak kullanmışlardır. Başkent Quito'daki kralların, zümrütten yapılmış bir fil figürünün yer aldığı başlık kullandıkları söylenmektedir. II. Montezuma'nın elbisesinin baştan aşağı zümrütlerle donandığı da bilinmektedir.

Pizarro ve Kortes, Avrupa'daki saraylara çok sayıda zümrüt gönderdiler. Bu talan sırasında, İspanyolların eline geçmemesi için yerlilerin birçok değerli zümrüt kirdiği söylenir. Öte yandan, gerçek zümrütün kırılmayacağı gibi yanlış bir düşünceye inanan istilacılar da, birçok zümrütü test etmek uğruna telif etmişlerdir.

Muzo şehrinde, bir dönemde yaklaşık 30.000 kişinin zümrüt çıkarılması işinde çalıştığı bilinmektedir. Başlangıçta sadece büyük parçalar toplanıyor, küçük parçalar ve kırıntılar ise, parlayarak Muzo'nun kümes hayvanlarına yem oluyordu. Daha sonra çıkarılan bir yasa ile Bogata'nın "resmî" kümes hayvanlarının dışında diğerlerinin zümrüt ocaklarında "yemlenmesi" yasaklanmıştır.

Günümüzde, zümrüt ocakları Kolombiya hükümeti tarafından çok sıkı kontrol edilmektedir. Halen dünyanın en büyük zümrüt hazinesi, Kolombiya'nın başkent Bogata'daki devlet bankası Banco de la Republica'nın kasasında bulunmaktadır. Bu hazine, 16020 kirat (1 kirat = 200 miligram) gelen dev bir

zümrüt kristalinin yanısıra ağırlığı 200-1800 gram arasında değişen çeşitli büyüklükteki zümrütlerden oluşmaktadır.

Bu hazine ile yarışabilecek tek koleksiyon, İran Sarayı'ndaki taçlarda bulunan zümrütlerdir. Farah Diba'nın taçının ortasında ince uzun kesilmiş 91 kıratlık bir zümrüt yer alır. Şah'ın tacında ise, 80 ve 46, 73 kıratlık iki zümrüt bulunmaktadır. Prenses için yapılmış bir taçta en büyüğü 65 kırat ağırlığında, işlenmiş yedi adet zümrüt vardır. Farah Diba'nın bir başka tacında elmas çerçeve içerisine yerleştirilmiş gözyaşı şeklindeki yedi adet zümrüt yer alır. Farah saltanat naibi olduğunda giydiği yeni taç üzerinde,

Üstte, Sultan I. Mahmut tarafından İran Şah'ı Nadir Şah'a hediye olarak gönderilen, ancak yolda Şah'ın öldürüldüğünün öğrenilmesi üzerine Topkapı Sarayı'na geri getirilen zümrüt taşlı hançer. Solda, İran sarayında kullanılan elmas ve zümrüt işlemeli bir kutu. Sağda, Osmanlı sarayında padişahların kullandığı (3,5 x 3 cm) ebadında zümrüt enfiye kutusu. Altta, yakut ve zümrütle süslenmiş altından yapılmış 39 cm uzunluğunda yazı takımı kutusu.

ağırlıkları 46,73, 63,83, 66,36 ve 91,32 kirat olan işlenmiş dört zümrüt bulunmaktadır. Bir kemer tokasında yer alan bir zümrüt kristali 52 x 43 mm ebadında olup, 175 kirat gelmektedir. Sarayda bulunan altınla kaplı bir Dünya küresinde, deniz, göl ve okyanus yüzeyleri zümrütten yapılmıştır. Toplam olarak 50 kırıttan ağır birçok zümrütle, 175 kırıtlık iki zümrüt kristalinden oluşmaktadır. Nadir Şah'ın tacında, işlenmiş olarak 225 kirat ağırlığında bir zümrüt bulunmaktadır.

Zümrüt, Osmanlı saraylarında da en çok değer verilen süs taşlarından biridir. Taçlar, tahtlar, hançerler, sadak ve semerler zümrüt ve yakutla süslenmiştir. I. Mahmud'un, en büyüğü 3 x 4 cm ebadındaki üç güzel zümrüt taşı ile süslenmiş hançeri, Topkapı Müzesi'nin en göz alıcı eserlerindedir. I. Abdülhamit, altıgen kesilmiş, üç büyük zümrüt kristalini, Hazret-i Muhammed'in kabri için Medine'ye göndermiş, daha sonra Birinci Dünya Savaşı sırasında, bu eser, Hicaz muhafızı Fahrettin Paşa tarafından ko-

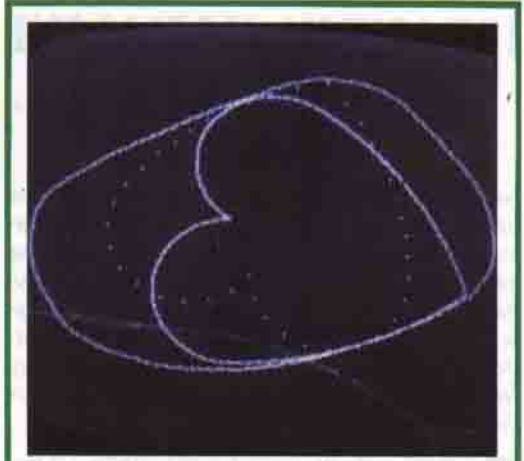
ruma amacıyla hazineye geri gönderilmiştir. Şu anda Topkapı Müzesi'nde sergilenmektedir.

Sovyetler Birliği'nde ilk zümrüt, Ural Dağları'nda sağanak yağmur altında sığınacak bir yer arayan bir çoban tarafından tesadüfen bulunmuştur. Ekaterinburg denilen bu bölge, daha sonra ülkenin kıymetli taş merkezi durumuna gelmiştir. Çıkarılan zümrütler, büyük kristaller halinde olmasına karşın fazla şeffaf değildir; ayrıca renkleri de Kolombiya'da çıkarılan kadar çarpıcı değildir. Bu bölgeden çıkarılan zümrütlerin en iyileri çarların saraylarına gönderilmiş; daha küçük olanlar ise, Faberge gibi ünlü mücevherciler tarafından pazarlanmıştır. Ural zümrütlerinin en güzelleri, Moskova'daki Fersman Müzesi ile Leningrad'taki Mineral Müzesi'ndedir.

A.B.D.'nin zümrüt sahaları, Kuzey Karolina'da bulunmaktadır. Bölge, yaklaşık yüz yıl önce Adlai Stephenson ve William Hidden tarafından keşfedilmiştir. Hiddenite adı verilen bölgede, 250 kırıtlık ilk

- Zümrüt çıkarılan sahalalar.
- Ekonomik değeri taşıyan zümrüt işletmeleri
- Eskiden işletilmiş, günümüzde ekonomik değeri azalmış işletmeler.

Doğal bir zümrüt parçasının hacmi bilgisayara kodlanarak, en avantajlı kesme şekli sağlanıyor (üstte). Kesme işlemi (altta).

Avustralya, Zimbabve, Güney Afrika Cumhuriyeti, Zambia ve Tanzania'da da zümrüt çıkarılmaktadır. En önemli buluntular olarak, Güney Afrika'da 1950 yıllarının sonlarında çıkarılan 1629 kırıtlık *Wal-coop* zümrütünü, Zimbabve'de 1969'da bulunan 1160 kırıtlık *Chickwanda* zümrütünü ve Tanzania'da 1969 yılında Manyara Gölü kıyısında bulunan zümrüt deposunu sayabiliriz.

Bugüne dek bulunan zümrütlerden çok daha fazlasının yer altında keşfedilmeyi beklediği bir gerçektir. Ancak bu durum, zümrütünü, dünyanın en beğenilen süs taşları listesinde zirvede bulunan yerini ileride de değiştiremeyecektir. □

Bu yazı, büyük ölçüde *Lapidary Journal*, July 1989 sayısındaki *June Culp Zeitner*'in makalesinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

En tehlikeli danışman onurdur.

Napoléon

büyük zümrüt kristalini madenci Bill Baltzley 1969'da buldu. Daha sonra, Michael Finger 1438 kırıtlık, Grenn Bolick 722, 70 ve 934,90 kırıtlık olağanüstü güzellikteki zümrütleri buldular. Aynı yıl Robert Reitzel, daha önce kapatılmış bir ocakta toplam 1500 kırıtlık ağırlığında çeşitli büyüklükte zümrüt kristalleri buldu. Bunun üzerine bölgeye büyük bir akın başladı. Birçok taş ve mineral koleksiyoncusu, tatillerini burada zümrüt arayarak geçirdiler. Kuzey Karolina bölgesinde, halen, para ödenerek zümrüt aranılan yerler mevcuttur. Burada çocuklar bile zümrüt bulabilmektedir.

Kolombiya'daki Muzo Ocağı'ndan çıkarılan 682 kırıtlık bir zümrüt, 1989 Ekim ayından bu yana Los Angeles'teki tabiat tarihi müzesinde sergilenmektedir. New York'ta Amerikan müzesinde bulunan *Patricia* zümrütü, 6,6 x 3,1 x 1,2 cm ebadında olup 1200 kırıtlık (240 gram) gelmektedir.

Washington'daki Smithsonian Müzesi'nde bulunan *Gachale* zümrütü 858 kırıtlık, işlenmiş *Hooker* zümrütü 75 kırıtlık, bir zamanlar Meksika İmparatoru olan Maximilian'ın kullandığı işlenmiş *Maximilian* zümrütü ise, 21 kırıtlık gelmektedir. Egizisyon döneminden kalma, 15 zümrütten oluşan yaklaşık 300 yıllık bir gerdanlık ve İran tarzında işlenmiş en büyüğü 23 x 20 x 15 mm çapında 24 büyük zümrütten oluşan bir gerdanlık da aynı müzededir. Yine Smithsonian Müzesi'nde, Hiddenite bölgesinden gelen 1493 kırıtlık ikiz kristal sergilenmektedir. 59 kırıtlık bir zümrütün işlenmesinden elde edilen 13,14 kırıtlık *Carolina* zümrütü, Tiffany koleksiyonundadır.

İngiltere'de, British Museum'da 225 gr gelen *Devonshire Dükü* zümrütü sergilenmektedir. Kraliçe II. Elizabeth'in 15 büyük zümrüt taşıyla süslü bir tacı bulunmaktadır. Viyana'daki tabiat tarihi müzesinde, Kolombiya'dan getirilmiş *Büyük Montezuma* zümrütü sergilenmektedir.

Son yüzyılda, Avrupa'da, üzerine hat sanatında yazı kazılmış zümrütler büyük ilgi çekmiştir. Bunlardan *Moğol* adı verilen 217,8 kırıtlık bir zümrütün bir tarafında çiçek motifleri, diğer tarafında hat sanatında kazınmış bir Kur'an-ı Kerim metni bulunmaktadır. *Büyük Moğol* adındaki 362,45 kırıtlık kristal ise, üzerinde hattatlık yapılan en büyük kristaldir.